

הַאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ.
(דברים לא, י-יג)

בספרי הנביאים והכתובים אין אזכור ישיר לקיום מצווה זו, אך יש תיעוד של אספות דומות מאוד: מעמדים של חידוש הברית, שבהם המלך או המנהיג מקהיל את העם, קורא בתורה או מזכיר לעם את סיפור תולדותיו, וקורא לנאספים לאשרר את בריתם הלאומית עם ה'.

זה בעצם מה שעשה משה עצמו בחודש האחרון לחייו. ספר דברים כולו הוא הכרזה מחודשת על הברית, כמעט ארבעים שנה לאחר הברית המקורית בהר סיני, לאחר חילוף מלא של הדורות. דוגמה נוספת לכך נמצאת בפרק האחרון בספר יהושע. יהושע סיים למלא את המשימה שהוטלה עליו כממשיכו של משה: הוא חצה עם בני ישראל את הירדן, פיקד עליהם בקרבות, הוריש עמם את הארץ ויישב אותם בה.

מעמד דומה התרחש כעבור מאות שנים, בשלהי ימי בית ראשון, בהנהגתו של המלך יאשיהו. סבו של המלך, מנשה, שמלך חמישים וחמש שנה, היה מן הגרועים במלכי יהודה. הוא הנהיג בה שלל מיני עבודה זרה, ובתוכם הקרבת ילדים למולך. יאשיהו רצה להחזיר את העם לאמונת אבותיו, ובין היתר ציווה לטהר את בית המקדש ולשפץ אותו. במהלך השיפוץ נתגלה במקדש ספר תורה,² שנשמר במקום מחבוא לכל יושחת בשנות האלילות ושכחת התורה. המלך התרגש מהתגלית וכינס את העם למעין מעמד הקהל:

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ, וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם.
וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית ה' וְכָל אִישׁ יְהוּדָה וְכָל יִשְׂבֵי יְרוּשָׁלַם

לְחֹדֶשׁ יָמֵינוּ

הרגע הגיע. משה עומד למות. הוא כבר ראה כמות מרים אחרות ואהרן אחיו. הוא כבר התפלל לה', התחנן אליו – לא לחיות לנצח, אפילו לא לחיות יותר ממה שנקצב לו, אלא פשוט "אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" (דברים ג, כה). תן לי להשלים את המסע. תן לי להגיע אל היעד. אבל ה' אמר לו לא: "רַב לָךְ. אֵל תוֹסֵף דִּבֵּר אֵלַי עוֹד בְּדִבְרֵי הַזֶּה" (שם כו). כמעט לכל תחינה אחרת של משה נעתר ה', אך לזו סירב.¹

מה עושה אפוא משה בימים האחרונים לחייו? הוא מוסר שתי מצוות, האחרונות בתרי"ג, שיש להן השלכות מרחיקות לכת על עתיד אמונת ישראל ועם ישראל. האחת היא מצוות הקהל:

מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים, בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, בַּחֹג הַסְּכּוֹת, בָּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת פָּנֵי ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר, תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם. הַקֹּהֵל אֶת הָעָם – הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ – לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וִירְאוּ אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וּבְנִיהֶם, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, יִשְׁמְעוּ וּלְמַדּוּ לִירְאֶה אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל

ה' לגדול נביאיו? ברור שלא. בשתי מצוות אחרונות אלו לימד ה' את משה, ודרכו את היהודים שבכל הדורות, מהו אלמות; אלמוות על פני האדמה, לא רק בשמיים. אנחנו בני תמותה מפני שאנחנו גשמיים, ושום אורגניזם גשמי אינו יכול לחיות לנצח. אנחנו גדלים, אנחנו מזדקנים, אנחנו נחלשים, אנחנו מתים. אבל אנחנו לא רק גשמיים. אנחנו גם רוחניים. בשתי מצוות אחרונות אלו אנחנו למדים כיצד להיות חלק מרוח שאיננה מתה זה ארבעת אלפים שנה, ולא תמות כל עוד מאירים השמש, הירח והכוכבים.³

ה' הראה למשה, ודרכו לכולנו, איך להיעשות חלק מתרבות שלעולם אינה מזדקנת. היא נשארת צעירה מפני שהיא מתחדשת שוב ושוב. שתי המצוות האחרונות בתורה עניינן התחדשות – התחדשות קולקטיבית והתחדשות אישית.

מצוות הקהל מבטיחה שהעם ישוב ויתקדש לשליחותו, פעם אחר פעם. בימינו, יש רק מקום אחד בעולם שבו מתקיים טקס של חידוש ברית: ארצות הברית של אמריקה. רעיון הברית מילא תפקיד מכריע בפוליטיקה האירופית במאות ה-16 וה-17, בייחוד בז'נבה הקלוויניסטית, בסקוטלנד, בהולנד ובאנגליה. במקומות אלה השתנתה מאז התרבות הפוליטית. אולם המתיישבים הפוריטנים שיצאו משם בימים ההם לאמריקה הביאו איתם את רעיון הברית, וכוננו על פיו את ארצות הברית, ועל כן שם היא חלק מהתרבות הפוליטית עד היום. כמעט כל נאום השבעה נשיאותי, אחת לארבע שנים, מאז 1789, הוא טקס חידוש ברית, אם במפורש אם במשתמע; הקהל בן זמננו.

בשנת 1987, בנאום לרגל מלאת מאתיים שנה לחוקת ארצות הברית, תיאר הנשיא דאז רונלד רייגן את החוקה כ"ברית שכרתנו לא רק בינינו אלא עם האנושות כולה... זוהי ברית

אתו והפְּהִנִים והנְבִיאִים וְכָל הָעָם לְמִקְטָן וְעַד גְּדוֹל, וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵיהֶם אֶת כָּל דְּבָרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בְּבֵית ה'. וַיַּעֲמֵד הַמֶּלֶךְ עַל הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת הַבְּרִית לִפְנֵי ה' לָלֶכֶת אַחֵר ה' וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת עֲדוּתָיו וְאֶת חֻקָּתָיו בְּכָל לֵב וּבְכָל נֶפֶשׁ, לְהִקְיָם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּפֶר הַזֶּה. וַיַּעֲמֵד כָּל הָעָם בְּבְרִית. (מלכים ב' כג, א-ג)

הידוע בכל מעמדי המעין-הקהל הוא הכינוס שהקהילו עזרא ונחמיה לאחר גל העלייה השני של שיבת ציון מבבל (נחמיה, פרקים ח-י). עזרא עמד על מגדל עץ ליד אחד משערי העיר וקרא באוזני העם מספר התורה. חבורה של לויים התפזרה בקהל כדי להסביר לציבור את הנאמר. הכינוס החל בראש השנה, והגיע לשיאו לאחר סוכות, כשמנהיגי העם חתמו על אמנה ללכת בדרכי ה', והעם כולו "מְחַזְּקִים עַל אֲחֵיהֶם אֲדִירֵיהֶם וְכָאִים בְּאֵלָה וּבִשְׂבֻעָה לָלֶכֶת בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה בְיַד מֹשֶׁה עֶבֶד הָאֱלֹהִים וְלִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹת ה' אֲדִינֵינוּ וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקָּיו" (נחמיה י, ל).

המצווה השנייה, האחרונה שניתנה למשה, גלומה במילים "וַעֲתָה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָמָה בְּפִיהֶם, לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, יט). חז"ל הבינו פסוק זה כמצווה לכתוב ספר תורה, או לפחות להשתתף בכתיבתו. מדוע דווקא שתי המצוות הללו בעיתוי הזה?

משהו עמוק קורה כאן. ניזכר שוב בתשובתו החותכת של הקב"ה למשה כשהתחנן לעבור את הירדן. "רַב לָךְ. אֵל תוֹסֵף דְּבַר אֲלֵי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה". זו תורה וזה שכרה? זה הגמול שמשלם

אנושית, ויותר מכך: היא ברית עם ההווה העליונה, זו שאבותינו המייסדים פנו תמיד לעזרתה". תפקידה של ארצות הברית, אמר, הוא "לחדש תמיד את בריתם של אבותינו עם האנושות... להשלים את המלאכה שהחלה לפני מאתיים שנה, המלאכה הנאצלה והגדולה המוטלת על שכמה של אמריקה – ניצחון החופש של האדם, החופש של האדם בריבונות האל".⁴

הקהל הוא מצווה של התחדשות לאומית – והמצווה להשתתף בכתיבת ספר תורה חדש היא מצווה של התחדשות אישית. זו דרכו של משה לומר לכל דורות העתיד: לא די שתאמרו קיבלתי את התורה מאבותיי. כל דור ודור צריך ליטול אותה ולחדש אותה.

מישראל ועד לפאלו-אלטו, היהודים הם מן הנלהבים שבמשתמשי טכנולוגיית המידע, ותרומתם להתפתחותה גדולה עשרות מונים מחלקם באוכלוסיית העולם (די אם נזכיר את גוגל, את פייסבוק ואת ווייז); והנה, היהודים עדיין כותבים את התורה בדיוק כפי שהיו כותבים אותה לפני אלפי שנים – ביד, בקולמוס, על גבי מגילת קלף. אין זה פרדוקס, ולא סתירה, אלא אמת-חיים עמוקה. עם הנושא עמו את עֲבָרו יוכל לבנות את העתיד בלי חשש.

התחדשות היא מאמץ תובעני. לפני כמה שנים ישבתי עם האיש שעמד להיכנס לתפקיד ראש ממשלת בריטניה. במהלך שיחתנו אמר לי, "יותר מכול אני מתפלל שאחרי שנגיע לשם (הוא התכוון למשכן ראש הממשלה ברחוב דאונינג 10) לא אשכח אף פעם למה הגעתי לשם". אני משער שהוא חשב על דבריו המפורסמים של הרולד מקמילן, ראש ממשלת בריטניה בשנים 1957-1963, שכאשר נשאל מה הדבר המפחיד אותו ביותר בפוליטיקה ענה "אירועים, נערי החביב, אירועים".

דברים קורים. רוחות חולפות מכות על פנינו, בעיות שלא אנו יצרנו ניתכות בנו, ואנחנו נסחפים. אנחנו – כיחידים, כמסודות וגם כעמים. וככל שהדברים קורים לנו ונעשים בנו, אנחנו מזדקנים. אנחנו שוכחים מי אנחנו ולמה. לבסוף מכריעים אותנו אנשים (או ארגונים או תרבויות) צעירים מאתנו, רעבים או נחושים מאתנו. הדרך היחידה להישאר צעיר, רעב ונחוש היא לקיים התחדשות תקופתית ובה להזכיר לעצמנו מאין באנו ולכן אנו הולכים ומה מוליך אותנו. לאילו אידיאלים אנחנו מחויבים? מהו המסע שנקראנו להמשיכו? חלק מאיזה סיפור אנחנו?

כמה יפה הוא אפוא התזמון, וכמה מדויק: בשעה שגדול הנביאים מעומת עם היותו בן תמותה, אלוהים נותן לו ולנו את סוד האלמוות שעל פני האדמה. אם אנו נאמנים לבריתנו, ומחדשים אותה בחיינו, אנו עתידים לחיות גם לאחר מותנו בקרב אלה הבאים אחרינו – צאצאינו, תלמידינו, אלה שנעזרו בנו ואלה שהושפעו מאתנו. אנחנו מחדשים ימינו כקדם. משה מת, אך תורתו וחזונו חיים אחריו.

1. יש כאן לקח חשוב: התפילות שאנחנו מתפללים על אחרים, ושאחרים מתפללים עלינו, נענות; אך התפילות שאנו מתפללים על עצמנו – לא תמיד. ובהרחבה, טוב יותר להתפלל על הכלל ולא על הפרט; משום כך, כאשר מתפללים לרפואת חולה או מנחמים את האבל, מוסיפים "בתוך שאר חולי ישראל" ו"בתוך שאר אבלי ציון וירושלים". כפי שציין רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי, האינטרסים של יחידים עלולים להתנגש זה בזה, ולכן מתפללים בציבור על הכלל – על הטוב המשותף.
2. כך הבינו רד"ק ורלב"ג. אברבנאל, לעומת זאת, כתב שלא מתקבל על הדעת שלא נשמרו עותקים נוספים של התורה, ולדעתו הספר שנמצא הוא ספר התורה שמושה כתב במו ידיו.
3. על פי ירמיה לא.
4. Public Papers of the Presidents of the United States, Ronald Reagan, 1987, 4:1040-1043.